सुस्वागतम्

उदयोन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षक

डॉ. वसुंधा विनोद देव

DR.VASUDHA V. DEO
ASSOCIATE PROFESSOR
GOVT COLLEGE OF EDUCATION AKOLA
Please also read my articles on
Chinmayasanskar.com

भाषण /संभाषण कौशल्य
मौखिक क्रिया

भाषण /संभाषण कौशल्य

मौखिक क्रिया

प्रक्रियेची अंगे

1. उच्चारण – काही ध्वनींना भाषेतील मूळ ध्वनींचे स्थान मिळाले आहे.

मूळ ध्वनींना वर्ण म्हणतात.

विभिन्न वर्ण एकत्र येऊन शब्द बनतात.

भाषण /संभाषण कौशल्य

मौखिक क्रिया

प्रक्रियेची अंगे

मूळ ध्वनींच्या उच्चारणाने सार्थक आशय दुसऱ्यापर्यंत पोहोचविणे यासच आपण भाषण बोलणे संभाषण मौखिक अभिवयक्ती संबोधतो.

स्वर

स्वरांचा उच्चार दुसऱ्या कोणत्याही वर्णाची मदत न घेता करता येतो.

स्वर : आ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ ऋ लृ – 12 स्वर

स्वरादी

अं व अः

अनुस्वार व विसर्ग हयांचा वापर अनुस्वार व विसर्ग हयांच्या आधी स्वर येतो म्हणून स्वरादी म्हणण्यात येते.

व्यंजने

व्यंजनाचा उच्चार करण्यासाठी स्वरांची मदत घ्यावी लागते. उदा.

वडील – व +अ+ड्+ई+ल+अ

मराठी 25 व्यंजने आहेत.

अनुनासिके: ङ् . , ण्, न्, म्

उच्चारण नासिकेच्या मदतीने होते.

जोडाक्षर – दोन किंवा अधिक व्यंजने व शेवटी स्वर आला की जोडाक्षर होते.

उदा. अभ्यास –

अ+भ्+य्+आ+स+अ

स्वराघात /बलाघात :

उच्चारणात प्रत्येक वर्णावर सारखा आघात करण्यात येत नाही

आरोह ‘अवरोह – भावाभिव्यक्तीसाठी उच्चारणात आरोह अवरोह आवश्यक

गती/लय

वाक्यातील भावनांनुसार गती व लय हयात बदल होतो.

शरीरभाषा /देहबोली: चेहऱ्यावरील भाव–हातवारे, डोळयातील भाव, बसण्याची,उभेराहण्याची पध्दत, हालचाली इ.

विराम: योग्य शब्दांनंतर योग्य वाक्यानंतर विराम देणे आवश्यक असते.

क्रमबध्द विचार व विचारांची सुसंबध्दता

ज्या बाबी आपल्याला
इतरांना सांगायच्या आहेत
त्याबाबत स्वतःच्या
संकल्पना स्पष्ट असाव्यात.

भाषण क्षमता

1. भाषिक ध्वनीचे स्पष्ट उच्चार करणे.
2. भाषिक ध्वनीचे शब्दात, वाक्यात, उच्चारण करणे.
3. शब्द व अक्षरांवर योग्य बलाघात.
4. बोलताना योग्य प्रकारे आवाजात चढउतार करणे.
5. बोलताना आवाजाची योग्य पातळी राखणे.
6. अभिव्यक्तीस योग्य अशा सार्थक शब्दांचा उपयोग करणे.

भाषण क्षमता

भाषिक ध्वनीचे स्पष्ट उच्चार करणे.

7. अभिव्यक्तीस योग्य अशा वाक्यरचनेचा उपयोग करणे.
8. सहज रीतीने व प्रवाहीरित्या बोलणे.
9. बोलण्यात सुसंगतता (योग्य क्रम) राखणे.
10. परिणामकारक प्रगट वाचन करणे.
11. प्रसंगानुरूप साजेशा भाषेचा उपयोग करणे.

भाषणाचे महत्त्व

1. आत्माभिव्यक्तीचे साधन
2. संप्रेषणाचे साधन
3. मनोरंजनाचे माध्यम
4. ज्ञानाचे वितरण व प्राप्तीचे साधन

भाषणाचे महत्त्व

5. सृजनाचे साधन
6. प्रसाराचे माध्यम
7. प्रभावी व्यक्तीमत्त्व विकासाचे अंग

महाराष्ट्र राज्य मान्य अभ्यासक्रमानुसार प्रथम भाषा मराठीच्या भाषण संभाषण विषयक अध्ययन निष्पत्ती

1. भाषेच्या दृष्टीने शुध्द व परिणामकारक रीतीने विचार व्यक्त करणे.
2. शब्दभंडार विकसित करणे.
3. भाषण, संभाषण कौशल्यात वाढ करणे.

भाषण संभाषण प्रकार

औपचारिक

अनौपचारिक

भाषण कौशल्य विकसित करण्यासाठी शालेय उपक्रम –

- तोंडी प्रश्न
- प्रगट वाचन
- पाठांतर
- चर्चा
- कथाकथन
- वर्णन

भाषण कौशल्य विकसित करण्यासाठी शालेय उपक्रम –

- वक्तृत्व /भाषण
- वादविवाद
- नाटयवाचन /नाटीकरण
- कविता वाचन/गायन
- परिचयय कार्यक्रम
- आभार / अभिनंदन

भाषण संभाषण दोष

1. उच्चारणातील दोष
2. बोबडे बोलणे
3. अडखडणे
4. अनावश्यक पुनरावृत्ती
5. हळू आवाजात बोलणे.

भाषण संभाषण दोष

5. हळू आवाजात बोलणे.
6. मोठया आवाजात बोलणे.
7. नाकात बोलणे.
8. प्रभावपूर्ण बोलता न येणे.

भाषण संभाषण दोष

9. आवाज कर्कश असणे.
10. आशयानुसार योग्य शब्दांचा उपयोग न करणे.
11. वाक्यरचनेत विविध नसणे.
12. बोलण्यात सहजता नसणे.
13. पाल्हाळ लावून बोलणे.
14. आशयानुसार चढउतार न करता बोलणे.

भाषण संभाषण दोष

15. बोलण्यात सुंसंगतता नसणे.
16. योग्य शब्दांवर बलाघात न करणे.
17. देहबोलीची साथ नसणे.
18. आशयाची कमतरता.

19 आत्मविश्वास नसणे.

उपाययोजना

1. नैदानिक कसोटीच्या माध्यमातून दोषांचा शोध
2. दृकश्राव्य साधनांच्या आधारे, प्रयोग शाळेच्या मदतीने सुधारात्मक विशेष शिक्षण सराव देण्याची व्यवस्था करणे
3. प्रशिक्षण देणे
4. सराव करून घेणे.

महाराष्ट्र साहित्य परिषद पूणे.

स्थापना – 27 मे 1906

न.चि.केळकर

सरकारी नोंदणी – 1927

कार्य

1. मराठी साहित्य संम्मेलनाचे आयोजन.
2. ग्रंथपुरस्कार : परिषदेतर्फे प्रतिवर्षी अनेक ग्रंथ पुरस्कार दिले जातात. त्यांची ढोबळ विभागणी पुढील प्रमाणे :

कथा संग्रहासाठी दिले जाणारे पुश्रकसार – शंकर पाटील, आनंदीबाई शिर्के, ग.ल. ठोकळ, दि.बा.मोकाशी, नी.स.गोखले यांच्या नावे.

कवितासंग्रह – कुसुमाग्रज, महाराष्ट्र कवी यशवंत, नी.स.गोखले यांच्या नावे.

कार्य

समीक्षा – ह.श्री. शेणोलीकर, म.वि.गोखले यांच्या नावे.

संपादीत ग्रंथ – गिरीजा – गंगाधर जांभेकर पुरस्कर

उत्कृष्ट प्रकाशन – अ.स.गोखले पुरस्कार

अनुवादीत ग्रंथ – स.ह.मोडक पुरस्कार

कार्य

विनोद – चिं. वि. जोशी पुरस्कार

एकांकिका /व्यक्तिचित्रे – विद्याधर पुंडलिक पुरस्कार

ऐतिहासिक – रा.ना. नातू, द.वा. पोतदार पुरस्कार

कोश वा संदर्भात्मक – श्री. शां. हणमंत पुरस्कर

प्रकाशने

महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या घटनेतील इ मध्ये मराठी भाषा, साहित्य, व्याकरण, साहित्य संशोधन, कोश, वाङ्मयेतिहास, साहित्यशास्त्र, कला, संस्कृती, इत्यादी विषयांवर ग्रंथ लिहून घेणे, संपादीत करणे, प्रकाशित करणे, किंवा प्रकाशनास देणे वा अशा प्रकारच्या उपक्रमांना शक्य ते साहायय करणे असा उल्लेख आहे.

प्रकाशने

त्यानुसार परिषदेचे अद्यापपावेतो, काव्यसूची, इतिहासाची ाधने, बालशुश्रूषा, शास्त्रीय परिभाषा कोश, भाषाशास्त्र, साहित्याचा इतिहास, अध्यक्षीय भाषणे, समीक्षा, शुध्दलेखनविषयक नियम, स्मरणिका प्रकाशित केल्या आहेत.

व्याख्यानमाला : परिषदेतर्फे अनेक व्याख्यानमालाचे आयोजन केले जाते.

संदर्भ ग्रंथालय – 1934–35 साली परिषदेची वास्तू उभारली जात अतातना हरि नारायण आपटे यांच्या पत्नीने दिलेल्या देणगीतून हरी नाराण आपटे ग्रंथालय सुरू करण्यात आले. त्यानंतर 1951 साली वा गो. आपटे संदर्भ ग्रंथालयाची प्रतिष्ठापना झाली.

महाराष्ट्र साहित्य पत्रिकेचे प्रकाशन

परीक्षा : 1938 पासून साहित्य प्रेमींसाठी परीक्षा घेण्यास प्रारंभ झाला. प्रथम साहित्य प्राज्ञ व साहित्य विशारद या परीक्षा 1938 पासून सुरू करण्यात आल्या. 1943 मध्ये प्रथमा व प्रवेश व पुढे आचार्य अशा परीक्षांची त्यात भर पडली.

इतर कार्यवाहिन्या

1. मुंबई मराठी साहित्य संघ
2. विदर्भ साहित्य संघ
3. मराठवाडा साहित्य परिषद

प्रश्न

1. खालील मराठी भाषेच्या विकासाशी संबंधीत असणाऱ्या कार्यवाहिनीच्या कार्यांचा आढावा घ्यावा.

अ) का.स.वाणी मराठी प्रगत अध्ययन संस्था, धुळे.

ब) जागतिक मराठी परिषद

क) मराठी अभ्यास परिषद, पुणे.

ड) राज्य मराठी विकास संस्था , मुंबई.

धन्यवाद !

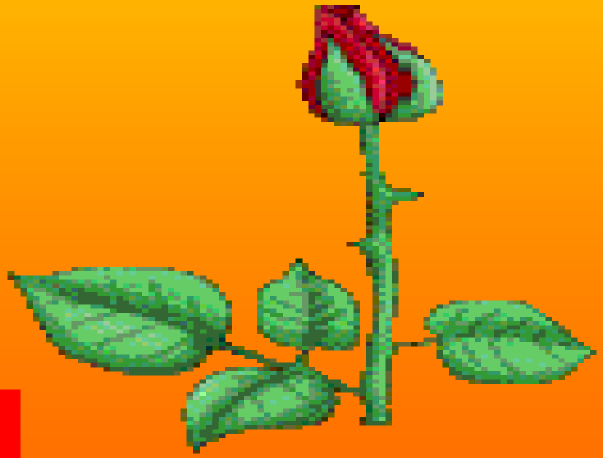

DR.VASUDHA V. DEO
ASSOCIATE PROFESSOR
GOVT COLLEGE OF EDUCATION AKOLA Please also read my articles on Chinmayasanskar.com